DUMITRU ŢEPENEAG – THE ONEIRIC REVIVAL

Georgiana-Elisabeta Panait (Baciu)

PhD Student, „Transilvania" University of Braşov

Abstract: The ideological context made it almost impossible to adequately receive the texts created by the dreamers and the theoretical arguments regarding the relationship of the new literature with the dream could not be systemically polarized, since some important studies on the role of the subconscious in structuring the imaginary work of art were not translated. two post-war decades characterized by resistance to psychoanalysis. Dream writers theorize the literary model of a lucid construction that creates the impression of analogy with the dream world and leads to a modern type of gnosis, capable of a deep exploration of reality. The dreamers' vision on the relationship between dream and literature, converging with the modern theories of the unconscious, surprises by the complexity of the concepts that the two theorists of Romanian dreaming "launched" in the field of discussions about the specifics of the new literature.

Keywords: aesthetic paradigm, prose, dream literature, the essence of ontological truth, the aesthetics of dreaming

Să nu ne surprindă că Dumitru Ţepeneag însuşi este inconsecvent metodei onirismului estetic chiar de la debut. În volumul *Exerciţii* se află schiţa sau textul *La vizita medicală* care nu este exclusiv construit pe baza onirismului estetic, proza aceasta bine articulată având subiect, personaje, observaţii de natură psihologică. Abia în final apare o imagine excepţională, surprinzătoare, onirică: din omfalosul adolescentului timid şi complexat, medicul şi asistenta văd siderați cum creşte un trandafir alb:„Băiatul gemea fără să mai încerce vreo împotrivire, doar trupul gras tremura încetişor, ca o masă gelatinoasă. Din buricul copilului creştea un trandafir alb. Doctorul ridică ochelarii pe frunte, privi scurt către soră, apoi, fără o vorbă, acoperi pântecele băiatului, trăgând peste el, dar cu grijă pantalonii. Sora se aşează la fereastră, cu coatele sprijinite pe pervaz. Îşi lipi fruntea de geam. Pe trotuar, copiii jucau şotron.".

Posibilităţile de a găsi semnificaţia acestui final al schiţei sunt multiple, rezultatul unei lucide ambiguităţi, dacă nu derutează, permite o paletă de interpretări. Deşi respinsă această paradigmă estetică de câţiva exegeţi şi creatori remarcabili, dar nefamiliarizaţi cu asemenea viziune cu totul nou şi „impertinentă" (Şerban Cioculescu, Adrian Marino, Al. Piru, Al. Philippide) recunoaştem, prin apropierea teoretizării lui Leonid Dimov şi Dumitru Ţepeneag, că aceştia şi alţi câţiva scriitori, care, în cele din urmă, s-au constituit într-un grup al autorilor onirişti, trebuie să înţelegem că au fost bine intenţionaţi, au propus, în vremuri dominate de literatura clasică, realistă, modernă, o primenire a prozei şi poeziei, dincolo de ceea ce era cunoscut şi, uneori tributare unei ideologii, o depăşire a curentelor literare tradiţionale şi realiste, care să dea mai multă libertate de creaţie şi să se sincronizeze cu noul text literar accidental (îndeosebi kafkian).

Dana Dumitriu, scriind favorabil despre proza de început a lui D. Ţepeneag, făcea observaţia că literatura onirică voia o sinteză a esteticii romantice şi a suprarealismului estetic (plecând, evident, de la teoria onirismului (structural) a autorului romanului *Hotel*

BDD-A32450 © 2020 "Petru Maior" University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:56:58 UTC)

Europa):,,Literatura actuală își apropie visul - ca enigmă intelectuală - pentru a face din el un reper existențial, un teren de construcție, în mod paradoxal, riguros rațională și lucidă și nu, cum s-ar crede (observați nuanța polemică n.n.), aberantă, halucinatorie, hazardată". Și, folosind chiar cuvintele lui D. Țepeneag, continua: ,,Scopul onirismului de azi ar fi <<să construiască o realitate analoagă visului, eliberând astfel o stare."

Ne întrebăm dacă Dumitru Țepeneag avea dreptate ,când afirma că cititorul este superior scriitorului, pretinzând acestuia o pregătire estetică excepțională, ceea ce ne îndoim de așa performanță.

Înclinăm să credem însă că realitatea estetică, dobândită după modelul visului, voit, rațional, poate exprima esența adevărului ontologic, fără ca această reconstituire lucidă să abordeze proza de analiză, deși afectul nu lipsește, așa cum se întâmplă cu unicul personaj din al doilea volum *Frig* al lui D. Țepeneag.

Aparenta sau chiar autentica platitudine a unui fapt sau gest e recompensată de insolita și rodnica imaginație. Mai trebuie să adăugăm că onirismul estetic din volumele *Exerciții* și *Frig* aduce în prim-planul unor asemenea texte liliputane circumstanțe primare, excepționale, inedite, bizare, care nu au o valoare în sine, individual, ci prin rețeaua de raporturi ambigue.

Dacă putem deosebi și discrimina estetic două proze ale lui D. Țepeneag din volumul *Frig*, ne dăm seama că *Cu tramvaiul* este superioară unui text cvasi-didactic cum calificăm schița *Orașul cu păuni*.

În cea dintâi ,secvențelor onirice nu le putem remarca semnificația nemijlocit, în cea de-a doua acest lucru se întâmplă pentru că există o succesiune de imagini care compun o realitate modelată de un vis sau o mulțime de vise. Ceea ce le unește este predominația vizualității.

În funcție de perceperea oculară și de corectarea erorii acesteia se schimbă, se modifică realitatea ficțională, iar enumerarea numai aparent absurdă a imaginilor care se succed rapid, impune înscrierea acestora într-o logică specială, aparte. Și asistăm la un paradox, în sensul că sugestia unei realități onirice potențială, la un moment dat, se șterge tocmai prin îndreptări obiectuale pe care ochiul le face în timpul privirii succesive ale secvenței.

Spațiul și timpul își pierd coordonatele, se estompează până la dispariție, aglomerarea succesivă de obiecte și gesturi presupunând mobilitatea și hiperdimensionarea simțului optic. De aceea, atât autorul Dumitru Țepeneag, cât și câțiva critici literari ,care au pătruns estetica onirismului, au apropiat proza scriitorului de pictura suprarealiștilor. Emoția, starea afectivă se declanșează exclusiv prin reprezentările din abundență vizuale, care sunt create cu ajutorul unei dinamici uneori explozive.

Plinurile realității concrete se risipesc și în locul lor apar absențele umane și obiectuale: vatmanul, taxatoarea, călătorii, orașul. Secvența fără subiect și personaje, chiar dacă fuseseră numai siluete, devine o imensă câmpie ,,lucioasă ca un lac nemișcat". Întocmai ca un vis, autorul ascuns într-un ochi vioi și lacom, arată, invită la contemplație, solicită înregistrări de imagini succesive:*,,Alți câțiva cai cu coamele incendiate săltară înspăimântați până aproape de tramvai; apoi rămaseră în urmă. Pe cer pândeau păsările uriașe."*

Se prefigurează aici o călătorie stranie, generatoare de teamă a omului în afara lumii, singurătatea lui ontică și dorința de a avea în preajmă pe cineva apropiat, ca semn al solidarității. N-aș putea să nu observ o anumită valență simbolică a textului și alternanța unor secvențe încărcate de lumină și cromatică senină cu imagini angoasante, grotești: *,,Alți câțiva cai cu coamele incendiate săltară înspăimântați până aproape de tramvai... Pe cer pândeau păsările uriașe."*

Se schimbă însă și relația dintre cititor, autor și personaj. Dumitru Țepeneag, evident pledând pro domo, consideră că autorul devine regizor și personajul, actor. Cel dintâi numai

BDD-A32450 © 2020 "Petru Maior" University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:56:58 UTC)

propune cititorului un personaj, oferindu-i beneficiarului lecturii comoditate şi un statut de spectator, ceea ce ne vine foarte greu să acceptăm, o estetică apropiată de cea a onirismului din primele sale cărţi, *Exerciţii* şi *Frig*.

Răspunzând polemic criticilor esteticii onirismului, D. Ţepeneag a încercat în studiul *În căutarea unei definiţii* să facă lumină în ceea ce priveşte literatura onirică, precizând şi noutatea particularităţilor acestui curent sau ,,şcoli literare". După opinia sa, onirismul estetic ,,...neagă negaţia din raţiuni afirmative" pentru că urmăreşte să identifice în realitatea cotidiană procedeul construcţiei. Construcţia lucidă, voită, asimilează o paradigmă de demult a visului.

Oniricul literar nu coincide cu visul, cu reprezentări incoerente ale imaginii onirice organice, biologice. El este doar analog acestuia, imaginat şi alcătuit, structurat conştient de autor. Deci el este pus în situaţia de a nu fi subordonat sau confruntat cu visele pe care unii scriitori le povestesc în prozele lor. Nu visul real se întâlneşte în scrierea oniriştilor (fie în proză, fie în poezie), ci visul crescut structural prin limbaj (vezi volumele de început ale lui D. Ţepeneag). Pentru creatorul literaturii onirice visul este un construct al imaginaţiei derivat din realitatea cotidiană.

Onirismul estetic nu se identifică nici cu visul romantic (metafizic şi reflexiv) nici cu cel suprarealist (psihologic, scientist), îşi continuă gândul Dumitru Ţepeneag.

Onirismul literar propus de câţiva scriitori iconoduli care voiau să revoluţioneze poezia şi proza, s-o elibereze de convenţii, de trucuri şi de ,,tirania" realismului şi de meditaţia romantică şi dezavuau suprarealismul, propuneau o modalitate de sinteză a fantasticului dominat de metafizic şi de adâncimi cogitative cu poezia suprarealistă. Şi astfel, credeau oniriştii, s-ar fi creat un spaţiu literar estetic, mult deosebit de cele două estetici ale fantasticului romantic şi suprarealist. Nu i se dă nicio atenţie oniricului psihoanalitic al lui Freud. Referindu-se la poezia lui L. Dimov, D. Ţepeneag, constată că lirica acestuia, spre deosebire de cea a lui N. Stănescu, nu este metafizică, ci descriptivă: ea excita vederea prin succesiuni de imagini picturale; uneori narează o viziune construită de el lucid, analoagă visului.

Aşa va proceda şi D. Ţepeneag în prozele lui din deceniul şapte (1960-1970), ceea ce ne determină să afirmăm că lapidarele lui proze sunt o sinteză de epic şi liric ca nişte poeme pe care le-am putea numi texte onirice şi ele compuse raţional, asemănătoare fiind cu visele. Nu visele aspiră realitatea, ci realul cotidian şi convenţional aspiră visele, adică seamănă cu acestea.

Să ne oprim puţin la câteva proze de început ale lui D. Ţepeneag şi să încercăm să le definim. În *Icar* parcimonia narativă e evidentă, scriitorul oniric devine parcă un ochi care insistă cu privirea la zbuciumul unui om în somn. E o avalanşă de mişcări şi gesturi în consonanţă cu agitaţia individului din ţarcul lui Morfeu. Nu ştim nimic despre cel care doarme: nici statutul social, nici cel familial, nimic despre gândurile, simţirea lui, stările afective, senzaţiile lipsesc.

Ceea ce observăm, noi cititorii, ca şi scriitorul, este autonomia personajului, mai degrabă a unei siluete. Abundă imaginile vizuale, verbele dinamice, freamătul incoerent, obiectual. Ambiguitatea creşte pe măsură ce textul înaintează spre finalul scrierii. Zborul pe scândură în jurul blocului, după ce omul pare a se fi trezit poate fi preliminarii la construcţia logică a unei realităţi analoagă cu un vis.

Ar fi exagerat să spunem că avem a face cu un personaj, ci mai degrabă cu aglomerarea obiectuală observată infinitezimal, asociată cu o mobilitate excesivă. Hiperdimensionarea obsesiei zborului capătă concreteţe, este chiar prezentă, confuzia dintre visul natural şi oniricul estetic cu impresia de reiterare a celui dintâi. Nu putem încadra fărâma de text în nicio specie literară. Nu-i schiţă, nu-i poem în proză, nu-i compunere lirică; este doar text oniric:*,,O cădere, pe urmă o înălţare şi iar o coborâre lină. Îşi ţinea capul sus,*

BDD-A32450 © 2020 "Petru Maior" University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:56:58 UTC)

cât mai sus, şi braţele întinse în lături. În vârful omoplaţilor îl apăsa scândura. Îşi suci tot corpul spre dreapta, zvâcnind din picioarele bine lipite ca dintr-o coadă, şi ocoli blocul din capătul străzii. Din nou lovi cu picioarele, scurt, ca un delfin, şi prinse să se ridice. Îl dureau muşchii cefei, şi lumina unei stele îi sfredeli ochiul. Zbură mult timp. Oraşul rămase undeva jos, cu zgomotele şi luminile lui cu tot. Ajunse într-o fâşie de cer mai puţin întunecat, întinse braţele, şi le văzu albastre, prelungi. Alături - fâlfâitul unor aripi imense, de mătase. Un fluture cât un vultur zbura zigzagat în jurul lui, tot mai aproape, atingându-i faţa cu un văl răcoros...".

Dacă citim cu atenţie *Sărbătoare*, ne putem da seama că specificitatea esteticii onirice e prezentă şi în acest text liliputan, bântuit şi el de ambiguitate. E oare oraşul în sărbătoare reală sau scriitorul, convocând subtil imaginile unui joc de copil, propune o construcţie onirică, unde lipsesc eroii, participanţi la defilare, aglomeraţia urbană, doar aparentă în text, ca într-un vis.

Picturalitatea, cinetica, hiperbola dimensională, dezordinea într-o ipotetică ordine, dialogurile firave ale îndemnurilor la acţiune - toate construite voit de autor, conştient substituie o posibilă sărbătoare a unui *puer ludens* :„- *Dă-mi scara. Trebuie să pun steagurile.*

Şi înfipseră steaguri roşii, steaguri albe, tricolore şi toate pâlpâiau, flăcări mici, jucăuşe. Un papagal cât un vultur se aşeză pe acoperişul gării. Apucă trâmbiţa şi suflă din răsputeri. Imediat se auzi răspunsul ropotit al tobei. Soldaţii aveau pasul ţeapăn, erau lucioşi şi hotărâţi. Avioanele erau cam puţine, dar ce viraje îndrăzneţe, ce picaje ameninţătoare efectuau deasupra oraşului!Mai intră în oraş şi un tractor gălbui ca spicul de grâu, condus de un tractorist albastru, şi două maşini, basculante, pline de cuburi, cu care construiră de îndată alte blocuri, mai înalte. Lumea privea cu admiraţie puterea macaralei şi îndemânarea zidarilor.".

Finalul acestui text voit oniric, neîncadrabil într-un gen literar, dar apropiat unor note reportericeşti, ne sugerează trucul narativ şi descriptiv al autorului. Şi-i ghicim farsa onirică: copiii se jucau în camera lor, de-a sărbătoarea oraşului şi cu mulţimea de jucării defilau şi construiau şi convocau animalele jucării ca fiind ale unui circ. O cristalizare a unor imagini onirice derivate dintr-o realitate ludică: *„Erau prea mulţi. Se cam plictisiseră. Genunchii s-au murdărit, podul palmelor era cafeniu. S-au aşezat, unul lângă gară, celălalt în spatele circului. Priveau dreptunghiurile mari, albastre, ale ferestrelor. În odaie se aşternea o lumină tot mai aurie şi mai caldă,le ungea frunţile şi mâinile odihnind pe genunchi. Oraşul încremenise sub soare."*

În vis, cronotopul (spaţiul şi timpul) sunt infinite. Dar ele, ca şi ambiguitatea visului, nu pot fi redate oniric şi atunci acestea, timpul, spaţiul, bivalenţa unui text, se construiesc prin voinţa autorului, ajutat de luciditate.

Dacă oniricul năzuieşte spre obiectualitate, înseamnă că şi subiectul (persoana) capătă o tot mai mică importanţă şi poate să nu-şi mai facă apariţia în text, cumulul de obiecte luându-i locul. Textul oniric, cum am observat în cele două proze lapidare ale lui D. Ţepeneag, e vidat de eroi, sentimente, trăiri care se obiectivează. Şi atunci, paradoxal, augmentarea excesivă a unui sentiment îl sublimează, ca în literatura expresionistă, într-un obiect receptat vizual.

De aceea, în lucrările onirice simţul ocular capătă o importanţă capitală, iar perceperea bivalentă a mesajului conduce la anihilarea eului. Şi mai trebuie comunicat că în proza onirică, spre deosebire de realism, motivaţia poate să dispară, rămânând numai consecuţia (efectul). Şi dintr-o stringenţă estetică, unui eveniment narativ i se adaugă un altul sau, ca în vis, un fapt urmează altuia.

BDD-A32450 © 2020 "Petru Maior" University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:56:58 UTC)

Finalitatea onirismului estetic este să respingă viziunea totalitaristă și exclusivă a realismului (care este esențială și despre a cărui metodă am amintit) și să instituie o negare formală a fantasticului ancestral.

Concluzia exprimată în același eseu este că onirismul estetic asimilează în esență multe ,,câștiguri" în timp ale literaturii moderne, neacceptând să fie încadrat în niciun gen literar, dorind sporirea coeficientului de originalitate.

Scriitorii onirici nu sunt lirici și nici metaforici, eliminând cauzalitatea epicului. Fidel esteticii onirice, Dumitru Țepeneag creează o suprarealitate sau, cum spune el, o ,,infrarealitate" în care egoul său devine un ochi dilatat de uimire care înregistrează straturile obiectuale ca apoi să le corecteze și, din această dinamită optică deviantă, să încadreze secvențele într-o logică, nu reală, psihologică, ci una specială onirică, cu aparența aberantă a imaginilor.

Șerban Foarță , publicând un studiu în România literară nr.8/1969 despre exercițiile și experimentările lui Dumitru Țepeneag, exemplifică ideea de eliberare în feeric și imponderabil și atingerea unui ideal al autorului cu textul *Orașul cu păuni*. Citind-o și recitind-o cu atenție, observăm că observația poetului amintit este parțial valabilă, căci năzuința spre un univers pe care scriitorul în anticipează la început se ruinează în spații concentrice sufocante, închise și chiar păsările mirabile, păunii, nu au aripile care să-i plimbe la mari înălțimi sau să evadeze din bizara urbe văduvită de prezența oamenilor.

Putem împrumuta observația exegetului Corin Braga potrivit căreia construcția textului oniric nu poate să se facă conștient, aceasta se obține prin prelucrarea materiei prime în imagine onirică, prin simbioza eului artistic cu eul oniric, nu cu cel lucid. În osmoza lor, cel dintâi ,,preia empatic fluxul acestuia, fără să se abată de la structura onirică a prozei".[1]

Credem că în urma intervențiilor lui Dumitru Țepeneag în revistele de specialitate unde dezbate caracteristicile onirismului estetic (structural) au mai limpezit finalitatea actului creator al acestei grupări care, inspirată de pictura suprarealistă și nu de poezia avangardistă, a izbutit în proză doar parțial să facă din vis o paradigmă, nu o sursă, nu un conținut, să distingă între omologia materiei prime care rămâne a realității și analogia acesteia cu visul.

BIBLIOGRAPHY

1. Braga,Corin, *Oniria. Jurnal de vise* (1985-1995), Editura Paralela 45, Pitești, 1999

2. Buciu, Marian Victor, Leonid Dimov. Dumitru Ţepeneag. *Onirismul estetic. Antologie de texte teoretice, interpretări critice şi prefaţă de Marian Victor Buciu*, Bucureşti, Editura Curtea Veche Publishing, 2007;

3. Cărtărescu, Mircea, *Postmodernismul românesc*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1999;

4. Cordoș, Sanda, *Lumi din cuvinte. Reprezentări și identități în literatura română postbelică*, București, Editura Cartea Românească, 2012;

5. Negrici, Eugen, *Literatura română sub comunism*, Iași, Editura Polirom, 2003

[1] Onirism estetic și onirism halucinatoriu, România literară, nr.21/1992

BDD-A32450 © 2020 "Petru Maior" University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:56:58 UTC)